

ประเพณี ตานก๋วยสลาก

ประเพณี (tradition) เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของ วัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ ประเพณีล้วนได้รับ อิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่า เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม

ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นประเพณีเนื่องในพระพุทธศาสนาที่กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ในภาคเหนือจะเรียกประเพณีต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น มีทั้ง ตานสลาก กินข้าวสลาก กินก๋วยสลาก กินสลาก แต่ก็ ล้วนหมายถึงประเพณีเดียวกัน มักทำกันตั้งแต่เดือน 12 เหนือ ถึงเดือนยี่เหนือ ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านหยุดพักจากทำ นานา พระสงฆ์จำพรรษาอยู่ในวัดเพราะอยู่ในช่วงเข้าพรรษา ผลไม้มากและกำลังสุก เช่นส้มโอ ส้มเกลี้ยง กล้วย อ้อย และยังเป็นช่วงที่ข้าวเปลือกหรือข้าวสารของใกล้หมดยุ้งฉาง จึงเป็นโอกาสอันเหมาะสมโดยมีความเชื่อว่าการ ตานก๋วยสลากนอกจากจะเป็นการทำบุญแก่ญาติผู้ล่วงลับแล้วยังเป็นการทำทานสงเคราะห์แก่คนยากไร้ ซึ่งถือว่ามี กุศลอย่างมาก

1. ความหมายของประเพณีตานก๋วยสลาก

ประเพณีทานสลาก หรือ ตานก๋วยสลาก คือ การทำบุญสลากภัตรในล้านนาไทย มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นบางแห่งว่า “กินก๋วยสลาก” บางแห่ง “กีสลาก” บางแห่งว่า “ตานก๋วยสลาก” ในความหมายเป็นอย่างเดียวกัน สำหรับวิธีการทำบุญมีแตกต่างกันไปตามความคตินิยมในท้องถิ่น

ประเพณีกินก๋วยสลาก หรือทานสลากเป็นประเพณีเก่าแก่ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่พุทธสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ปรากฏในพระธรรมบทขุททกนิกายว่า “พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญพระสาวกอรหัตต์ของพระองค์คือ พระโกณฑธานเถระ ซึ่งเป็นผู้มีโชคดีในการจับสลากได้ที่หนึ่งทุกครั้งแม้พระพุทธเจ้าก็สู้ท่านไม่ได้ พระสาวกทั้งหลายมีความสงสัยว่า ทำไมท่านจึงมีโชคดีเช่นนั้น พระพุทธเจ้าตรัสรับบอกแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหมดว่า โกณฑธานปรารภว่าถ้าเลือกอะไร แข่งขันอะไร ขอให้ได้ที่หนึ่งเสมอ ดังนั้นในชาตินี้โกณฑธานจึงเป็นคนโชคดี”

2. ประวัติความเป็นมาของสลากภัตร

ในสมัยพุทธกาล ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเชตะวันมหาวิหารนั้น วันหนึ่งนางกุมารีผู้หนึ่งได้อุ้มลูกชายวัยหนึ่งขวบขึ้นผู้มีเวรต่อกันหลายชาติแล้ว ติดตามมาจะทำร้ายลูกของนาง นางเห็นจนตัวจะวิ่งหนีไปก็ไม่ได้ จึงพาลูกวิ่งเข้าไปในพระเชตะวัน เข้าไปพระวิหารขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอยู่นางเอาลูกน้อยวางแทบพระบาทแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ของทรงโปรดเป็นที่พึงแก่ลูกชายของหม่อมฉันเกิดพระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าได้หยุดพฤติกรรมที่จองเวรของนางกุมาริกา และนางยกขินีด้วยการตรัสคำสอนว่า “เวรย่อมไม่ระงับด้วยเวร เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ธรรมนี้เป็นโบราณ” แล้วทรงให้นางทั้งสองเห็นผิดชอบชั่วดี นางยกขินีรับศีล 5 แล้วนางก็ร้องไห้สะอึกสะอื้น กราบทูลพระพุทธเจ้าว่านางไม่รู้จะไปทำมาหากินอย่างไรเพราะรักษาศีลเสียแล้ว นางกุมาริกาจึงรับอาสาจะพานางไปอยู่ด้วย นางได้รับอุปการะจากนางกุมาริกาหลายประการ นึกถึงอุปการะอยากตอบแทนบุญคุณ จึงเป็นผู้พยากรณ์บอกเรื่องราว อุดุนิยมวิทยา คือ บอกให้นางกุมาริกาท่านาให้ดอนในปีฝนมาก ทำนาในที่ลุ่มเวลาฝนแล้ง นางกุมาริกาได้ปฏิบัติตามทำให้ฐานะร่ำรวยขึ้นยิ่งกว่าคนอื่นในระแวกนั้น คนทั้งหลายมีความสงสัยจึงมาถามนางกุมาริกาว่าเป็นอย่างไร ได้ตอบคำถามว่า นางยกขินีเป็นผู้บอกกล่าวให้ คนทั้งหลายจึงพากันไปหานางขอบอกให้อย่างเดียวกับนางกุมาริกา คนทั้งหลายได้รับอุปการะจากนางยกขินีจนมีฐานะร่ำรวยไปตามๆกัน ด้วยความสำนึกในบุญคุณ จึงพากันนำเอาเครื่องอุปโภคบริโภคอาหารการกินเครื่องใช้มาสังเวยอยู่เป็นอันมากข้าวของที่สำนักของนางยกขินีจึงมีจำนวนมากจนเหลือกินเหลือใช้ นางจึงนำมาทำเป็นสลากภัตร โดยให้พระสงฆ์ได้ทำการจับตามเบอร์ดด้วยหลักของ อุปโลกนกรรม คือ ของที่ถวายมีทั้งของมีราคามาก ราคาน้อย พระสงฆ์องค์ใดได้ของมีราคาน้อยก็อย่าเสียใจ ให้ถือว่าเป็นโชคของตนดีหรือไม่ดี

การถวายแบบจับสลากของนางยักษ์นี้นับเป็นครั้งแรกแห่งประเพณีทำบุญสลากภัตร หรือทานสลากในพระพุทธศาสนา

3. จุดมุ่งหมายประเพณีทานกัวยสลาก

- 1.3.1 เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บิดามารดา หรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว (สลากโชค)
- 1.3.2 เพื่อทานสลากย้อมแล้ว หญิงถึงจะมีครอบครัวได้ ชีวิตการครองเรือนจะมีความสุข

4. ค่านิยมในการกินสลาก

การทำบุญทานสลากภัตร นับเป็นประเพณีที่สำคัญของล้านนาไทยประการหนึ่ง เนื่องจากค่านิยมที่สืบทอดทำมาแต่โบราณจนกลายเป็นประเพณีสืบมาช้านาน คือ

1. ประชาชนว่างจากภาระกิจการทำนา
2. ผลไม้ เช่น ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ส้มเกลี้ยง กำลังสุก
3. ประชาชนหยุดพักไม่เดินทางไกลเพราะเป็นฤดูฝน
4. พระสงฆ์จำพรรษาอยู่อย่างพร้อมพร้อม
5. ได้โอกาสสงเคราะห์คนยากจนเป็นสังคหทาน
6. ถือว่ามีอานิสงส์แรง คนทำบุญสลากมักจะมีโชคลอยมา
7. มีโอกาสหาเงินและวัสดุบำรุงวัด

ด้วยเหตุผล 7 ประการนี้ ชาวล้านนาจึงนิยมทำบุญสลากภัตรกันเกือบทุกวัน มีแต่ว่าหากวัดใดมีงานตั้งธรรมหลวง (ฟังมหาชาติ) วัดนั้นจะเว้นจากการทำบุญสลากภัตร

ประเพณีถวายสลากภัตรหรือประเพณีถวายเข้าสลาก หรือ กินกัวยสลากนั้น ทำกันมาตั้งแต่เดือน 12 เหนือเพ็ญ เรื่อยมาจนถึงต้นเดือนยี่เหนือ คือช่วงเดือน 11-12 ของภาคกลาง ชาวบ้านจะนำพืชผลมาถวายเป็นกัวยสลาก นิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงมารับไทยทานสลาก ซึ่งศรัทธาประชาชนร่วมกันถวาย สลากภัตรของทางเมืองเหนือ ประกอบด้วย

1. สลากหน้อย คือ สลากกระชู่เล็กๆ
2. สลากกัวยใหญ่หรือสลากโชค

สลาก่วยเล็ก ใช้ถวายอุทิศแด่ผู้ตาย หรือทำบุญเพื่อเป็นกุศลในภพหน้า ส่วนสลาก่วยใหญ่ ใช้ถวายเป็นมหากุศลสำหรับบุคคลผู้มีกำลังศรัทธาและร่ำรวยเงินทอง ทำถวายเพื่อเป็นพลวปัจจัย ให้มีบุญกุศลมากขึ้น พิธีถวายสลากัฏฐ์ ที่ยม มี 3 ประเภท

1. สลากเอาเส้น ซึ่งประชาชนจับสลาก แล้วนำไทยทานไปถวาย
2. สลากที่พระสงฆ์จับสลากเอาเอง
3. สลากย้อม ซึ่งนิยมทำกันในกลุ่มไทยยong ซึ่งหญิงสาวภายในหมู่บ้านจัดถวายเป็น

ประเพณี

5. รูปแบบประเพณี

ตานก่วยสลากอาจแบ่งได้เป็นสามชนิด คือ

1. สลากเฉพาะวัด เรียกว่า สลากน้อย
2. สลากที่นิมนต์พระจากวัดอื่น ๆ มาร่วมพิธีด้วยเรียกว่า สลากหลวง
3. สลากที่ทำเมื่อฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลเพื่อถวายกุศลแด่พระอินทร์ และเทพยดา

ต่าง ๆ เป็นการขอฝนเรียกว่าสลากขอฝน หรือสลากพระอินทร์

พิธีกรรมส่วนใหญ่ของตานก่วยสลากแต่ละชนิดจะคล้ายคลึงกัน มีเพียงรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้นที่แตกต่างออกไปในวันดา ซึ่งเป็นวันเตรียมงาน ผู้ชายจะช่วยกันสานก่วยไว้จำนวนหนึ่ง ส่วนฝ่ายหญิงก็จะจัดเตรียมเครื่องไทยทานที่จะบรรจุลงในก่วย อาทิ ข้าวสาร พริก หอม กระเทียม เกลือ อาหาร ตลอดจน ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ตามแต่ศรัทธา ในการเตรียมเครื่องไทยทานนี้มักจะมีญาติมิตรมาขอร่วมทำบุญด้วย เรียกว่า ฮอมครัว นอกจากนั้นในแต่ละก่วยจะมียอดคือ ธนบัตรตามแต่ศรัทธาประดับไว้ด้วย ที่สำคัญคือเจ้าของก่วยจะต้องเขียนชื่อของตนและคำอุทิศไว้ในใบลานหรือกระดาษเล็ก ๆ ขนาดกว้าง 12 นิ้ว เรียกว่า เส้นสลาก เมื่อได้เวลาชาวบ้านจะนำเส้นสลากนี้ไปรวมกันไว้แล้วแบ่งถวายพระภิกษุสามเณรไปโดยไม่เจาะจง จากนั้นจึงจะมีผู้ขานชื่อในเส้นสลากแต่ละเส้นดัง ๆ เจ้าของก็จะนำเอาก่วยของตนไปถวายพระภิกษุหรือสามเณรตามสลากนั้น ๆ พระจะอ่านข้อความในเส้นสลาก และกล่าวอนุโมทนาเป็นอันเสร็จพิธี

6. ขั้นตอนประเพณีตานก๋วยสลาก

ก่อนวันพิธีตานก๋วยสลาก 1 วัน เป็นวันดา ชาวบ้านจะช่วยกันจัดแต่งครัวทาน ผู้ชายจะร่วมกันจักตอกสานก๋วยซึ่งคือตะกร้า ในแต่ละครัวเรือนจะสานหลายใบเพื่อถวายทานให้ทั่วถ้วนวงศาคุณาญาติ ฝ่ายผู้หญิงจะจัดเตรียมห่อข้าวของต่าง ๆ อาหารสุก ข้าวสาร อาหารแห้ง ของใช้ประจำวัน เครื่องใช้ไม้สอยตามแต่ศรัทธาและฐานะ บรรจุลงในก๋วยซึ่งกรุด้วยใบตองหรือกระดาษสี จากนั้นจะเอาเงินผูกไม้เสียบไว้ที่กรวยดอกไม้ เรียกว่า “ยอด” ปักประดับไว้กับก๋วยมากน้อยตามกำลังศรัทธา พอรุ่งขึ้นตอนเช้าวันตานก๋วยสลากก็จะพากันนำก๋วยสลากไปวางเรียงกันไว้ที่ลานวัดหรือศาลาหาบุญ เจ้าของก๋วยจะนำกระดาษมาตัดเป็นเส้นสลากแล้วเขียนชื่อตนและคาอุทิส่วนกุศลพร้อมทั้งชื่อผู้ที่จะอุทิศให้ และแม้กระทั่งตัวเองเมื่อยามล่วงลับลงไปแล้ว เส้นสลากต้องเขียนให้ครบจำนวนก๋วยรวมกันไว้ที่หน้าองค์พระประธานมักทายก็จะรวบรวมไปคำนวณตามจำนวนพระณเฑาะที่มี และหักส่วนหนึ่งไว้เป็นกองกลางของวัด เส้นสลากที่แจกจ่ายให้กับพระณเฑาะนั้น พระณเฑาะจะทยอยอ่านชื่อและศรัทธาอุทิสที่เขียนไว้ในเส้นสลากแต่ละเส้นให้ดังได้ยินทั่วกัน

สำหรับผู้มีฐานะการเงินดีก็จะจัดทำสลากพิเศษเรียกว่า “สลากโชค” สมัยก่อนจะทำเป็นเรือนหลังเล็ก ๆ ใส่ข้าวของเครื่องใช้ หม้อ ถ้วยโอชาม เสื้อ หมอน ที่นอน มุ้งและอาหาร ที่รอบ ๆ เรือนผูกไว้ด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อยประดับยอดเงินมากเป็นพิเศษ บ้างก็จะเอาเครื่องประดับมีค่า สร้อยคอ เข็มขัด ใส่ลงไปด้วย แต่เมื่อถึงเวลาไม่ได้ถวายทานเครื่องประดับมีค่าไปพร้อมข้าวของอื่นในสลาก แต่ใส่ลงไปเป็นเคล็ดว่าชาติหน้าจะได้รับแต่สิ่งของเหล่านี้ เมื่อถึงยกสลากโชคไปวัดก็จะตักลงเคาะห้องเป็นขบวนแห่ไปรวมจับสลากพร้อมสลากเส้นอื่น ๆ มิได้เจาะจงว่าจะถวายกับพระรูปใดเฉพาะ นอกจากนี้ยังมี “สลากย้อม” ซึ่งเป็นทานสลากจากหญิงสาวโสดที่จะเก็บหอมรอมริบไว้ตั้งแต่เริ่มเข้าวัยสาวรุ่น พอเป็นสาวเต็มตัวก็ได้เงินมากพอจะทำ สลากย้อมเป็นกิ่งไม้สูง มีริมทางที่ปลายยอด ลาดันมัดฟางไว้เพื่อปักไม้ ตกแต่งปักจ้อยไทยหายต่าง ๆ ในอดีตนิยมกันว่า หญิงใดยังไม่ได้ทานสลากย้อมก็จะยังไม่แต่งงาน ออกเหย้าเรือน

“สลากมหาชมพู” หรือบ้างก็เรียก “สลากพญาชมพู” หรือ “สลากพระอินทร์” เป็นการทานสลาก ในอดีตซึ่งบัดนี้ไม่พบอีกแล้วในประเทศไทย แต่ยังพบในหมู่ชาวไตที่เชียงใหม่ พม่า เป็นการร่วมกันทำกล้วยสลากของหญิงสาวในหมู่บ้านหรือญาติพี่น้องสองสามหลังคาเรือน โดยจะจัดทำประดับประดาสวยงาม จัดขบวนแห่เหมือนขบวนแห่ครัวทาน คือ นำถ้วยพานดอกไม้ รูปเทียน ขบวนพ้อง ขบวนฆ้องกลองเป็นที่เอิกเกริกสราญตลอดเส้นทางแล้วจึงนำไปไว้หน้าองค์พระประธานในวิหารถวายทานแด่พระผู้จับสลากมหาชมพูนี้ได้ ผู้ถวายจะอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ เจ้ากรรมนายเวร พญาอินทร์ พญาพรหม เทวดานานา

7. พิธีกรรมในประเพณีตานกล้วยสลาก

เมื่อถึงวันที่กำหนดชาวบ้านเจ้าของกัณฑ์สลาก จะจัดขบวนแห่เครื่องไทยทานเข้าวัดโดยขบวนแห่จะประกอบด้วยต้นสลาก ขบวนรถกล้วยสลาก แต่ละขบวนแห่จะมีการฟ้อนรำของศรัทธาชาวบ้านซึ่งจะมากันเป็นหมู่บ้าน เรียกว่า ศรัทธาของหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านที่จัดประเพณีขึ้น และศรัทธาหมู่บ้านอื่นที่มาร่วมงานกัณฑ์สลาก แต่ละกัณฑ์จะมีเส้นสลาก เขียนข้อความอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับและเทวดาทั้งหลายและมีชื่อเจ้าของกัณฑ์อยู่ด้วย สมัยก่อนการจัดประเพณีตานกล้วยสลากไม่ได้เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีเหมือนในปัจจุบัน บางวัดอาจจะจัด 2 ปี ครั้งหรือ บางพื้นที่ต้องรอถึง 3 ปีเลยก็มีแล้วแต่กำลังศรัทธาและความเอื้ออำนวยของสถานการณ์ในช่วงนั้น ๆ ด้วย ดังนั้นประเพณีตานกล้วยสลากจะเป็นการทำบุญใหญ่ที่ทั้งชาวบ้านรอบ ๆ วัดและหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาร่วมกันเพื่อร่วมกันทำบุญแล้วนั้น ยังเป็นเหมือนช่วงเวลาที่ทำให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพูดคุย ทำความรู้จักกันระหว่างหมู่บ้านด้วย เพราะการตามหาเส้นสลากนี้ ผู้เฒ่าผู้แก่ เด็กน้อยหรือหนุ่มใหญ่ ก็จะช่วย “กล้วยสลาก” ก็จะตามหาเส้นสลากของตนเอง เมื่อพบเส้นสลากของตนแล้ว ก็จะเอา “กล้วยสลาก” ไปถวายพระ พระก็จะช่วยอ่านข้อความในเส้นสลากให้ฟังอีกครั้งหนึ่ง แล้วรับเอา “กล้วยสลาก” และกล่าวอนุโมทนาให้พร แล้วก็คืนสลากนั้นให้เจ้าของสลากไปเจ้าของสลากเป็นอันเสร็จสิ้นประเพณีตานกล้วยสลาก

บรรณานุกรม

มณี พะยอมยงค์. (2529). *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนา*. ส.ทรัพย์การพิมพ์.

วิทยาลัยครูเชียงใหม่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2531). *รวมบทความสัมมนาวิชาการ: ประเพณีและ*

วัฒนธรรมล้านนา 2-5 กุมภาพันธ์ 2531 ณ วิทยาลัยครู เชียงใหม่. คณะวิชา

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา.

ศรีจันทร์. (2548). *เรื่องเล่าล้านนา*. บ้านหนังสือ 19.